

РЭАЛІЗАЦЫЯ АСНОЎНЫХ МЕТАДЫЧНЫХ ПРЫНЦЫПАЎ НАВУЧАННЯ ВА ЁСТУПНЫМ КУРСЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ЯК ЗАМЕЖНАЙ

Прынцыпы навучання – гэта зыходныя палажэнні, якія вызначаюць характар працэсу навучання, выбар метадаў і прыёмаў навучання, “асноўныя правілы, прадпісанні, захаванне якіх з’яўляецца неабходнай перадумовай эфектыўнага наладжвання вучэбнага працэсу” [1, с. 166].

У методыцы навучання мовам як замежным выдзяляюцца звычайна чатыры групы прынцыпаў навучання: *дыдактычныя, псіхалагічныя, лінгвістычныя і метадычныя*. Усе прынцыпы навучання ўзаемазвязаны і ўзаемаабумоўлены, уяўляюць сабой адзіную сістэму, якая забяспечвае паспяховасць адукацыйнага працэсу ў цэлым.

Разгледзім больш падрабязна тыя *метадычныя прынцыпы* навучання, якія з’яўляюцца найбольш значнымі для ўступнага курса беларускай мовы як замежнай для кітайскіх навучэнцаў.

Прымаючы пад увагу практычную мэту навучання беларускай мове як замежнай (авалоданне мовай як сродкам зносін), у якасці вядучага метадычнага прынцыпу выступае *прынцып камунікатыўнасці* (камунікатыўнай накіраванасці адукацыйнага працэсу). Камунікатыўнасць прадугледжвае, што “змест адукацыі накіраваны на маўленчыя зносіны і таму вызначаецца не граматыкай, а прыродай саміх зносін”, якія “ўключаюць аспекты культуры, асобы і грамадства, маўленчых паводзін носбітаў мовы, працэсаў, якія дзейнічаюць пры перадачы і ўспрыманні выказвання, існуючых і патэнцыяльных патрэбнасцей навучэнцаў, моўных сродкаў і іх маўленчых рэалізацый” [2, с. 78].

Гэта азначае, што навучэнцы ўвесь час павінны быць уключаны ў вусную (аўдыраванне, гаварэнне) і пісьмовую (чытанне, пісьмо) камунікацыю. У адпаведнасці з вядучым прынцыпам працэс навучання павінен наладжвацца ў натуральных для маўленчых зносін сітуацыях або быць максімальна да іх набліжаным. У традыцыйнай сістэме навучання галоўным фактарам маўленчай дзейнасці выступае тэма (“*Напішыце сачыненне на тэму...*”). У адрозненне ад тэмы сітуацыя выступае як камунікатыўная праблема, якую неабходна вырашыць падчас камунікацыі. Рэалізацыя ва ўступным курсе беларускай мовы прынцыпу камунікатыўнасці прадугледжвае выкарыстанне камунікатыўных сітуацый, набор якіх дастаткова абмежаваны. Звязаны яны ў асноўным з беларускім маўленчым этыкетам. Так, навучэнцам прапануюцца заданні, калі яны, працуючы ў парах, павінны рэалізаваць пэўную камунікатыўную сітуацыю (вітанне, падзяка, прабачэнне, развітанне і іншыя). Праца ажыццяўляецца ў тры этапы: 1) засваенне пэўных моўных і маўленчых адзінак (лексікі пэўнай тэматычнай групы, формул маўленчага этыкету); 2) выпрацоўка адпаведных уменняў (практыка ў канструяванні сказаў, рэплік дыялогу, размяшчэнне сказаў-

рэплік у патрэбнай паслядоўнасці, дапаўненне дыялогаў неабходнымі сказамі-рэплікамі і г.д.); 3) выкарыстанне ўменняў у працэсе маўленчага ўзаемадзеяння (слуханне і ўспрыманне чужых і стварэнне ўласных выказванняў падчас удзелу ў дыялогах).

З прынцыпам камунікатыўнасці непасрэдна звязаны прынцып *узаемазвязанага навучання відам маўленчай дзейнасці*, які прадугледжвае навучанне мове з адначасовым фарміраваннем чатырох відаў маўленчай дзейнасці (аўдзіравання, гаварэння, чытання, пісьма) у межах іх пэўных паслядоўна-часавых суадносін на аснове агульнага моўнага матэрыялу і з дапамогай спецыяльных практыкаванняў.

Ва ўступным курсе беларускай мовы месца кожнага віду маўленчай дзейнасці вызначаецца мэтай заняткаў і залежыць ад этапу навучання. З першых заняткаў кітайскія студэнты слухаюць і паўтараюць услед за выкладчыкам ці дыктарам асобныя гукі і спалучэнні гукаў (*Слухайце і паўтарайце*), вучацца чытаць выразна (*Слухайце і паўтарайце. Чытайце. Выразна вымаўляйце галосныя з укі ў словах*), удзельнічаюць у невялікіх дыялогах з выкарыстаннем гатовых мадэлей, такім чынам паступова пераходзячы ад слухання і прагаворвання да чытання і гаварэння (*Слухайце і паўтарайце. Чытайце дыялог / Дапоўніце дыялог рэплікамі / Складзіце аналагічныя дыялогі*). Менш задзейнічаны ва ўступным курсе такія віды маўленчай дзейнасці як пісьмо. Аб'ём і ўзровень сфарміраванасці кожнага віду вызначаецца ў залежнасці ад мэт і задач навучання беларускай мове як замежнай ва ўступным курсе.

Прынцып *інтэграванага навучання* заключаецца ў наступным: які б моўны аспект ні вывучаўся (фанетычны, лексічны ці граматычны), адначасова ў працэс навучання ўключаюцца іншыя аспекты – не толькі моўныя, якія адпавядаюць розным узроўням моўнай сістэмы, але і аспекты, звязаныя з рознымі сферамі маўленчых зносін, рознымі функцыянальнымі тыпамі маўлення, а таксама развіццём вуснага і пісьмовага маўлення навучэнцаў.

Уступны курс беларускай мовы як замежнай для кітайскіх навучэнцаў інтэграваны па сваёй сутнасці. У яго межах студэнты знаёмяцца з гукалітарнай сістэмай беларускай мовы, у іх фарміруюцца навыкі нарматыўнага вымаўлення гукаў беларускай мовы і іх спалучэнняў, выпрацоўваецца ўменне пісаць словы, сказы з гэтымі гукамі. У працэсе чытання і слухання невялікіх тэкстаў розных стыляў і жанраў адбываецца назапашванне і ўзбагачэнне слоўнікавага запасу беларускай лексікай, фарміруюцца ўменні і навыкі, накіраваныя на развіццё звязнага маўлення навучэнцаў (адказы на пытанні, удзел у дыялогах, складанне невялікіх выказванняў па ўзоры, па малюнку). Засвойванне пэўных структурных мадэлей сказаў (сцвярдзальных, адмоўных, пытальных) і інтанацыйных канструкцый (інтанацыі апавядальнага сказа, пытальнага сказа з пыталым словам і без яго, няпоўнага пытальнага сказа са злучнікам *а*, клічнага сказа са значэннем ацэнкі і займеннікавымі словамі *які*, *як*) дазваляе ўступаць у працэс

камунікацыі ў залежнасці ад маўленчай сітуацыі ўжо на пачатковым этапе навучання беларускай мове.

Прынцып вуснай асновы навучання патрабуе засваення моўнага і маўленчага матэрыялу праз вуснае маўленне і для выкарыстання яго ў вусным маўленні. Гэты прынцып грунтуецца на псіхалагічным палажэнні аб шматаспектнасці маўленчай дзейнасці і на лінгвістычнай антаніміі: вуснае маўленне – пісьмовае маўленне [3]. Спецыфіка ўступнага курса беларускай мовы як замежнай заключаецца якраз у пераважна вуснай аснове ўсяго адукацыйнага працэсу, што аднак не выключае пэўнага ўзаемадзеяння вуснай і пісьмовай камунікацыі.

Сваю спецыфіку ў працэсе навучання кітайскіх студэнтаў мае **прынцып уліку роднай мовы**. Гэты прынцып прадугледжвае рацыянальнае выкарыстанне роднай мовы, што дапамагае, з аднаго боку, пераносу сфарміраваных у роднай мове маўленчых навыкаў на падобныя ці аднолькавыя з’явы ў вивучаемай і роднай мове, а з другога, – дазваляе папярэдзіць такі перанос пры разыходжанні паміж з’явамі дзвюх моў.

У кітайскай аўдыторыі навучанне ажыццяўляецца з апорай не на родную мову (кітайскую), а праз мову-пасрэднік (рускую). На сучасным этапе ў кітайскіх універсітэтах беларуская мова вивучаецца пасля рускай, якой навучэнцы валодаюць на дастатковым узроўні. Гэта дае магчымасць ажыццяўляць апору на наяўны ў іх вопыт выкарыстання рускай мовы і пры фарміраванні ведаў пра сістэму беларускай мовы. Апора ў працэсе навучання на рускую мову дазваляе больш эфектыўна наладжваць працэс авалодання кітайскімі навучэнцамі беларускай мовай.

Прынцып лінгвакультуралагічнай накіраванасці адукацыйнага працэсу мае на ўвазе авалоданне навучэнцамі іншамоўнай культурай праз камунікацыю. Вядома, што авалоданне мовай непарыўна звязана з далучэннем да культуры краіны, мова якой вивучаецца.

Рэалізацыя названага прынцыпу ва ўступным курсе беларускай мовы як замежнай звязана перш за ўсё з увядзеннем у маўленчую практыку кітайскіх навучэнцаў формул беларускага маўленчага этыкету, працу з якімі мэтазгодна арганізуюцца на кожных занятках. Гэта беларускія формы *вітання, развітання, падзякі, прабачэння* (адначасова звяртаецца ўвага, што па-беларуску трэба дзякаваць / прабачыць не каго, а каму: *дзякую вам, прабачце мне*). Далей засвойваюцца этыкетныя формулы, якімі абменьваюцца пры сустрэчы (*Як маешыся? Як маецца? Як жывеш? / Што новага?* і інш.), і адказы на іх (*Дзякуй, добра. А як ты (Вы)?* і інш.), формулы маўленчага этыкету за сталом (*Смачна есці! – Узаемна!* і інш.) і г.д.

Праца на занятках з матэрыялам па беларускім маўленчым этыкеце дазваляе засвоіць лінгвакультурныя адрозненні паміж беларускай і кітайскай мовамі і ўключыцца ў працэс міжкультурных зносін, захоўваючы выпрацаваныя грамадствам нацыянальна спецыфічныя правілы маўленчых паводзін.

Асэнсаванне культуры беларускага народа адбываецца таксама шляхам выкарыстання ў працэсе навучання разнастайных твораў вуснай народнай

творчасці (прыказак і прымавак, загадак, лічылак, вершаў, казак), праца з якімі дазваляе папоўніць лексічны запас студэнтаў новымі словамі, асэнсаваць і засвоіць рытміка-меладычныя асаблівасці беларускай мовы, а таксама пазнаёміцца з вопытам і мудрасцю беларускага народа, заключанымі ў гэтых фальклорных творах.

Варта адзначыць, што метадычныя прынцыпы (разам з дыдактычнымі, псіхалагічнымі і лінгвістычнымі) складаюць узаемазвязаную і ўзаемаабумоўленую сістэму, веданне якой дае магчымасць арганізоўваць адукацыйны працэс у адпаведнасці з яго заканамернасцямі, абгрунтавана адбіраць змест вучэбнага матэрыялу, выбіраць адэкватныя мэтам формы і метады навучання, што будзе спрыяць эфектыўнасці засваення кітайскімі навучэнцамі беларускай мовы.

1. Московкин, Л. В. Теоретические основы выбора оптимального метода обучения / Л. В. Московкин. – СПб. : СМИО Пресс, 1999. – 188 с.

2. Методика преподавания русского языка как иностранного / О. Д. Митрофанова [и др.]. – М. : Русский язык, 1990. – 270 с.

3. Методика преподавания иностранных языков : общий курс : учеб. пособие / отв. ред. А. Н. Шамов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : АСТ: АСТ-Москва : Восток – Запад, 2008. – 253 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ